

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ НА ЗЕМЛЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ У ПРИРОДНОКЛІМАТИЧНИХ ЗОНАХ
ПЕРЕДКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ольга Лисюк, здобувач

Львівського державного аграрного університету

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ НА ЗЕМЛЮ ТА
ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ
РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА
ЕКОНОМІКИ У ПРИРОДНОКЛІМАТИЧНИХ ЗОНАХ
ПЕРЕДКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті аналізується стан реформування земельних відносин у природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області в галузі сільськогосподарського виробництва. Особливу увагу приділено питанню негативного впливу на динаміку ринкових перетворень подібності площ сільськогосподарських угідь, що стало наслідком їхньої передачі у приватну власність громадянам.

Вступ. Незважаючи на те, що земельна реформа в Україні була започаткована ще у 1990 році, найбільш динамічні зміни у цій сфері в галузі сільськогосподарського виробництва розпочалися лише після підписання Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 року.

Як наслідок, у системі земельних відносин на селі з’явився, крім уже існуючих сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, ще один суб’єкт – громадяни, які отримали свої ділянки у приватну власність у результаті розпаювання земель колективних с/г підприємств. При цьому суттєво змінилися як розподіл земель с/г призначення між різними категоріями землекористувачів, так і розподіл земель за формами власності, що вимагає розробки наукової концепції з питань оптимізації землекористування при виробництві сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним проблемам формування та розвитку земельних відносин присвячені наукові праці В. Мессель-Васеляка, П. Саблука, А. Третяка, М. Федорова та ін. Проте ще недостатньо дослідженими залишаються процеси, які відбуваються у цій сфері на регіональному рівні. Метою статті є дослідження особливостей впливу приватної власності на землю на хід ринкових перетворень у галузі сільськогосподарського виробництва в природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області.

Обговорення проблеми. З прийняттям низки нормативно-правових актів із питань

земельної реформи у природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області протягом останніх шести років відбулися значні зміни у структурі землекористування. Так, площа земель сільськогосподарського призначення у користуванні с/г підприємств скоротилася на 61,1 відсотка, тоді як площа земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва у користуванні громадян зросла майже у 27 разів (таблиця 1.).

Перерозподіл земель сільськогосподарського призначення між землекористувачами відбувся через передачу більшої частини земельних угідь у приватну власність громадянам (таблиця 2.). Однак це не єдина і, можливо, не основна причина такого стану речей – скорочення площ у користуванні сільськогосподарських підприємств стало наслідком економічної кризи у галузі сільськогосподарського виробництва, в умовах якої великі сільськогосподарські підприємства виявилися неспроможними ефективно здійснювати свою господарську діяльність. Так, питома вага виробництва валової продукції сільськогосподарства серед цієї категорії виробників сьогодні становить лише 7 відсотків від загальних обсягів.

У зв’язку з цим особливої уваги потребує вивчення поведінки власників земель (громадян), у володінні яких перебуває 95,4 відсотка с/г угідь, призначених для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, що дасть можливість накреслити найбільш оптимальні шляхи переходу галузі до повноцінного ринку.

Станом на 1 січня 2005 року середня площа земельних ділянок, переданих громадянам

**ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ НА ЗЕМЛЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ У ПРИРОДНОКЛІМАТИЧНИХ ЗОНАХ
ПЕРЕДКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Таблиця 1.

**Динаміка площ земель сільськогосподарського призначення в розрізі користувачів у
природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області
за період з 01.01.2000 р. по 01.01.2005 р.**

№ п/п	Категорії землекористувачів	Станом на 1 січня:						2005 р. до 2000р., %
		2000 р.						
		2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Сільськогосподарські підприємства	175,0	107,0	101,1	89,1	72,8	68,1	38,9
2.	Фермерські господарства	15,4	19,1	19,5	18,7	16,2	15,9	103,2
3.	Ділянки для ведення товарного с/г виробництва	4,0	67,3	71,7	83,5	102,5	107,0	2675,0
	Усього:	194,4	193,4	192,3	191,3	191,5	191,0	98,3

Таблиця 2.

**Розподіл земель сільськогосподарського призначення між основними виробниками сільськогосподарської продукції за формами власності у природнокліматичних зонах
Передкарпаття та Карпат Львівської області станом на 1 січня 2000 р. та 2005 р.**

№ п/п	Категорії землекористувачів (власників)	Станом на 1 січня:				2005 р. у % до 2000 р., %	
		2000 р.		2005 р.		дер-жавна	при-ватна
		дер-жавна	при-ватна	дер-жавна	при-ватна		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Сільськогосподарські підприємства	137,7	0	9,7	0	7,1	-
2	Селянські (фермерські) господарства	13,1	0,1	3,1	0,2	23,7	200,0
3	Громадяни (ділянки для ведення товарного с/г виробництва)	0	43,5	0	178,0	-	408,3
	Всього:	150,8	43,6	12,8	178,2	8,5	408,7

унаслідок розпаювання с/г земель у природнокліматичних зонах Карпат та Передкарпаття Львівської області, становила лише 1,55 га. Така розпорозеність угідь не може сприяти ефективному розвитку галузі, адже більша частина сільськогосподарської продукції у регіоні виробляється із застосуванням найпримітивніших методів і про впровадження прогресивних технологій говорити не доводиться.

Зараз ще важко точно спрогнозувати тенденції, які найближчим часом матимуть місце у системі земельних відносин, але незаперечним є той факт, що за умов внесення відповідних змін до законодавчих актів, коли землі сільськогосподарського призначення

стануть товаром, перед їхніми власниками обов'язково постане питання, як реалізувати своє право на власність із метою отримання якомога більшого доходу.

Варіантів тут може бути декілька:

- продаж земельної ділянки;
 - передача ділянки в оренду;
 - передача ділянки до статутного фонду сільськогосподарського підприємства в обмін на корпоративні права;
 - самостійне ведення товарного сільськогосподарського виробництва;
 - використання земельної ділянки в якості ОПГ.
- Перші три шляхи використання громадянами

**ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ НА ЗЕМЛЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ У ПРИРОДНОКЛІМАТИЧНИХ ЗОНАХ
ПЕРЕДКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

своїх ділянок передбачають наявність сторони, яка б бажала придбати земельну ділянку, орендувати її чи взяти на себе зобов'язання сплачувати з отриманого прибутку дивіденди за використання внесеної до статутного фонду земельної ділянки. Іншими словами – повинен існувати попит на землю, а це можливо лише у випадку економічної зацікавленості сільськогосподарського виробника у її використанні. На жаль, як уже було сказано вище, сьогодні сільськогосподарські підприємства (основний потенційний покупець чи орендар) не виявляють бажання розширювати свої площі, тому можна стверджувати про відсутність реальних передумов для переходу до цивілізованого ринку земель у досліджуваному регіоні.

Аналогічний стан справ і серед громадян-власників. Як свідчить аналіз, сьогодні серед цієї категорії землекористувачів має місце тенденція до збільшення площ сільськогосподарських угідь, які перебувають поза господарським оборотом (таблиця 3), що призводить до погіршення природних властивостей ґрунтів через водну та вітрову ерозію, забур'яненість полів і т.п. Так, посівні площі у господарствах населення у 2004 році змінилися в порівнянні з 2002 роком на 4,8 відсотка, а площа ріллі у користуванні¹ зросла на 15,2 відсотка.

Як бачимо, такий стратегічно важливий для

Передкарпаття та Карпат Львівської області лише 10,6 тисячі громадян (9,2 відсотка від загальної чисельності) скористалися своїм правом отримати державні акти на право приватної власності на землі сільськогосподарського призначення з виділенням ділянок у натурі, що свідчить про індиферентність населення, у переважній його більшості, до питання земельної реформи.

Виникає парадоксальна ситуація, з одного боку, зволікання з упровадженням ринку земель с/г призначення серйозно гальмує розвиток аграрного сектора економіки, з іншого – негайний перехід до ринку сільськогосподарських земель за умов надлишку пропозиції над попитом неодмінно призведе до спекуляції ними та переходу значної частини земельного фонду у власність суб'єктів, які, не стараючись до сільськогосподарського виробництва, будуть лише зайвою ланкою між суспільством і сільгоспвиробником. Це, власне, може звести нанівець саму суть земельної реформи, яка триває вже понад 10 років.

Такий стан речей є логічним результатом політики держави в питанні земельної реформи, яка із самого початку здійснювалася без урахування соціально-економічних аспектів трансформації національної економіки у ринкову і при повному ігноруванні наслідків створення директивним шляхом приватного власника

Таблиця 3.

Порівняльний аналіз динаміки посівних площ та ріллі у користуванні населення у природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області за 2002–2004 рр.

№ п/п	Показники	Роки			2004 р. у % до 2002 р.
		2002	2003	2004	
1	2	3	4	5	6
1.	Посівні площі у господарствах населення станом на 1 січня	133,3	134,7	126,9	95,2
2.	Площа ріллі у користуванні населення станом на 1 січня	134,4	143,8	154,8	115,2

сільськогосподарського господарства фактор виробництва, як земля, у досліджуваному регіоні на сучасному етапі відчутно девальвує. Ще одним підтвердженням цього є скорочення темпів видачі громадянам державних актів на право приватної власності на землю (рис. 1.). Так, станом на 1 січня 2005 року у природнокліматичних зонах

сільськогосподарських угідь.

Розпаювання земель реформованих колективних сільськогосподарських підприємств призвело до того, що вони по суті на багато років опинилися без реального власника, адже обмеження щодо відчуження земельних ділянок позбавило права на володіння землею атрибутів категорії “приватна власність”. Але оскільки

¹ Відповідно до порядку заповнення статистичної звітності 2-зем до земель у користуванні включаються площі, що перебувають у приватній власності з вирахування переданих площ у тимчасове користування іншим сільгоспвиробникам незалежно від фактичного стану їх обробітку.

**ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ НА ЗЕМЛЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ У ПРИРОДНОКЛІМАТИЧНИХ ЗОНАХ
ПЕРЕДКАРПАТТЯ ТА КАРПАТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

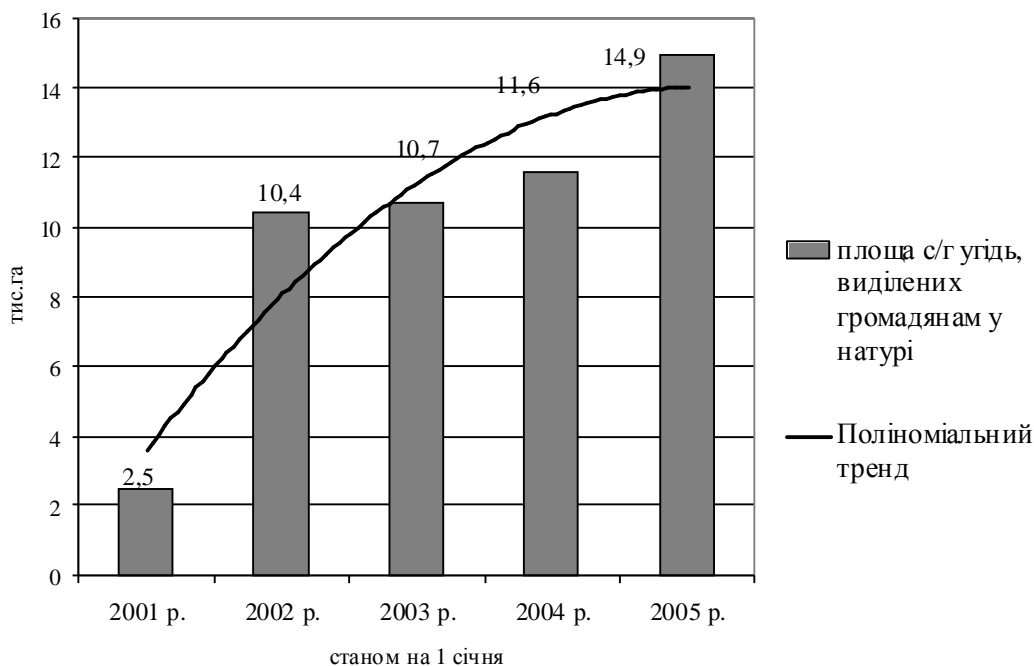

Рис. 1. Динаміка видачі громадянам державних актів на право приватної власності на землю для ведення товарного сільськогосподарського виробництва у природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області станом на 1 січня 2001–2005 рр.

ринкові перетворення можливі лише за умови рівноправного функціонування усіх форм власності на засоби виробництва, то це відчутно вплинуло на стримування розвитку ринкових відносин на селі.

Наведемо хоча б такий приклад: згідно з науковими розробками щодо розмірів фермерських господарств у природноеконімічних зонах Карпатського регіону² найбільш раціональні розміри цих господарств тут повинні бути: для виробництва молока в межах 16 – 36 га; для виробництва м'яса ВРХ та вовни – 60 – 150 га. Таким чином, лише для організації середнього за площею фермерського господарства, що спеціалізується на виробництві молока, потрібно об'єднатися 25 – 30 власникам землі, а для виробництва м'яса та вовни – близько сотні. Немає потреби говорити, що рівноправна й

ефективна участь такої відносно великої кількості членів господарства в управлінні ним просто неможлива.

З іншого боку, передача земельної ділянки в оренду при діючій грошовій оцінці може принести пересічному власнику с/г угідь протягом року близько 100 грн. доходу ($1,55 \text{ га}^3 * 1729 \text{ грн.}^4 * 2,465^5 * 1,5\%^6$).

Як бачимо, приватна власність на землю через мізерні розміри ділянок у досліджуваному регіоні з рушійної сили, що повинна сприяти розвитку цивільзованого ринку, перетворилася на серйозну перепону у питанні реформування аграрного сектора економіки.

Різкий перехід до приватної власності "відірвав" землю як фактор виробництва від капіталу, праці та управління, порушивши органічний зв'язок між ними. Жалюгідний стан сучасного сільськогосподарського виробництва у

² Третьяк А.М., Хапіцька З.С. – Оптимізація землекористування на регіональному рівні/на прикладі Карпатського регіону України/. Чернівці: 1996. – 104с.

³ Середня площа земельних ділянок, переданих у приватну власність, по регіону.

⁴ Середня грошова оцінка 1 га сільськогосподарських земель станом на 01.07.1995 по регіону.

⁵ Коефіцієнт індексації, встановлений відповідно до Порядку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2000 № 783.

⁶ Мінімальний розмір орендної плати, передбачений Указом Президента України "Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян – власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)" від 2 лютого 2002 року № 92/2002

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЛЬВІВЩИНИ

регіоні – переконливе цьому підтвердження.

Висновки. виправлення помилок, допущених у ході земельної реформи, можливе лише за умов негайних і кардинальних змін в економічній політиці держави щодо аграрного сектора економіки. Центральною ланкою у системі земельних відносин повинно стати економічно сильне сільськогосподарське підприємство. І лише після досягнення позитивних зрушень, стабілізації економічної ситуації у галузі та за умови зростання попиту на землю з боку сільськогосподарських виробників можна переходити до впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, право ж приватної власності на землю до того часу, як не прикро визнавати, повинно реалізовуватися громадянами через передачу земельної ділянки в оренду сільськогосподарському підприємству або шляхом самостійного ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

1. Головатюк М.С. “Новий земельний кодекс України: ринок землі та його регулювання” // *Економіка АПК*, – № 9. 2002.

2. Мессель-Васеляк В., Федоров М. Удосконалення грошової оцінки земель

сільськогосподарського призначення // *Економіка АПК*. – 2002. – № 8.

3. Саблук П.Т. *Особливості аграрної політики України в пореформенний період*// *Вісник академії економічних наук України*. – 2002. – № 1.

4. Саблук П.Т. Підсумковий виступ на Шостих зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 16–17 січня 2004 року// *Економіка АПК*. – 2004. – № 3.

5. Третяк А.М., Хапіцька З.С. – *Оптимізація землекористування на регіональному рівні /на прикладі Карпатського регіону України/*. Чернівці: 1996. – 104 с.

6. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” від 10 листопада 1994 року № 666/94, Урядовий кур’єр, 15 листопада 1994 року, № 176.

7. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 року № 1529/99, Урядовий кур’єр, 8 грудня 1999 року, № 230.

Грина Андрусік, головний державний податковий ревізор-інспектор
Державної податкової адміністрації у Львівській області

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЛЬВІВЩИНИ

У статті дано аналіз стану справ із харчовою промисловістю Львівської області та запропоновано резерви основних напрямів і шляхів підвищення розвитку підприємств регіону.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є провідною галуззю економіки Львівської області, яка об’єднує сукупність підприємств з виробництва і реалізації харчових продуктів, що забезпечують потреби внутрішнього регіонального і загальнонаціонального українського ринку у них, а також світового ринку продовольчих товарів.

Основними визначальними показниками, які характеризують розвиток підприємств харчової промисловості в регіоні, є кількість підприємств, чисельність зайнятих працівників на них, вартість наявного основного та оборотного капіталу, обсяг виробленої продукції у натуральному та вартісному вимірі, валової доданої вартості, палевого та чис того прибутку.

Дослідження стверджують, що розвиток

підприємств харчової промисловості Львівської області на сучасному етапі характеризується складними соціально-економічними, організаційно-виробничими, техніко-технологічними, екологічними та іншими процесами і проблемами, вивчення, узагальнення і розв’язання яких повинно сприяти збільшенню виробництва конкурентоспроможних харчових продуктів і задоволенню потреб внутрішнього ринку у них, формуванню конкурентоспроможного потужного експортного потенціалу українських продовольчих товарів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми харчової промисловості досліджувались у наукових роботах вітчизняних дослідників: В. Герасимчука, М. Долішнього, О. Козлової, М. Мескона, В. Смирнової, М. Севрука,